

Dragoslav Kočović*

*Univerzitet u Beogradu
Fakultet političkih nauka*

Socijalna politika Srbije

Apstrakt

U ovom tekstu razmatramo socijalno-politička pitanja u Srbiji od 2006. godine, kada ona postaje samostalna država. Samostalnost Srbije prati teško nasleđe i aktuelna kretanja koja utiču na oblikovanje socijalne politike. U tom kontekstu dali smo kratak osvrt na: političko-bezbednosna kretanja u svetu i Evropi; političko-bezbednosne prilike unutar zemlje; vlasničke odnose, proizvodnju i usluge; ideologiju; nauku; stanovništvo; običaj, moral, religiju, pravo i tradiciju. Obradili smo ključna pitanja socijalne politike koja određuju životni standard i socijalnu sigurnost svakog pojedinca, grupe i društva u celini: stanovanje, zaposlenost, dohodak, obrazovanje i lečenje. U sklopu koncipiranja i oblikovanja socijalne politike i sprovođenja socijalno-političkog sadržaja neizbežno je socijalno zakonodavstvo. U svakoj organizovanoj društvenoj zajednici pravo je instrument kojim se realizuju ciljevi i održava zajednica na okupu. U korpusu pravnih normi, koje obezbeđuju funkcionisanje društva za socijalnu politiku, od velike je važnosti socijalno zakonodavstvo. Zato o ovoj značajnoj grani prava govorimo u ovom radu.

Ključne reči:

socijalno, politika, zakonodavstvo, stanovanje, obrazovanje, dohodak, lečenje

Izdvajanje Crne Gore 2006. godine iz zajedničke države uslovilo je da Srbija otpočne put razvoja kao samostalna država – Republika Srbija. Samostalnost nije nepoznato društveno i državno stanje Srbije, zato se ona oslanja na tradiciju srednjovekovne Srbije, kneževine i kraljevine Srbije do 1918. godine. Dostignute vrednosti iz perioda državne samostalnosti su veoma korisne za dalje oblikovanje države i izgradnju državne strukture. Korisnost

---

* dragoslav.kocovic@gmail.com

je posebno dragocena u oblasti socijalne politike jer se Srbija od 2006. godine suočila sa teškim nasleđem: rušenjem zajedničke države, ekonomskom izolacijom, građanskim ratom, izbeglim i raseljenim stanovništvom i posledicama neobjavljenog rata NATO alijanse. Težinu upotpunjava transformacija celokupnog društva, koja je započela još početkom devedesetih godina XX veka, napuštanjem socijalističkog sistema i postepenim prelaskom na vrednosti građanskog društva. Sve teškoće sa kojima se Srbija suočava u poslednje tri decenije, a posebno od 2006. godine, direktno se odražavaju na životni standard i socijalnu sigurnost stanovništva.

OPREDELJUJUĆI UTICAJI NA SOCIJALNU POLITIKU

Nasleđe teorije i prakse socijalne politike je veoma bogato. Sadržaji, učenja i praktična rešenja nalaze se u običaju i tradiciji srpskoga naroda, pisanim normama datim u poveljama i zakonima, hrišćanskom učenju i crkvenoj praksi, dobročinstvu i zadužbinarstvu. Pored svojih vrednosti iznedrenih kroz vekove, socijalna politika se oslanja na iskustva iz vremena zajedničke države sa drugim narodima (Prve, Druge i Treće Jugoslavije) i međunarodne norme date u dokumentima Organizacije ujedinjenih nacija (preporuke, deklaracije, rezolucije), Međunarodne organizacije rada, Međunarodnog crvenog krsta i Svetske zdravstvene organizacije. Posebno su za našu zemlju značajna dostignuća Evropske unije u delu teorije i prakse socijalne politike. Navedena iskustva i dostignuća opredeljujuće deluju na socijalnu politiku Srbije, čije je oblikovanje još uvek u toku. Na njen sadržaj, nosioce, metode i sredstva bitno utiču: političko-bezbednosna kretanja u svetu i Evropi; političko-bezbednosne prilike unutar zemlje; vlasnički odnosi, proizvodnja i usluge; ideologija; nauka; stanovništvo; običaji, moral, religija, pravo i tradicija.

Političko-bezbednosna kretanja u svetu i Evropi

Političko-bezbednosna kretanja u svetu i Evropi ne obećavaju miran i stabilan razvoj u svetskim razmerama. Interesi velikih sila su u međusobnom sukobu, a intenzitet sukoba eskalira kroz međusobno uvođenje sankcija, pretnji, uce na i rata. U poslednje tri decenije svet se suočavao sa velikim materijalnim razaranja, ljudskim žrtvama i prisilnim pomeranjem stanovništva iz država i područja zahvaćenih ratom. Ratnim razaranja bila su zahvaćena područja Afrike, Azije i Evrope (Irak, SFR Jugoslavija, Hrvatska, BiH, SR Jugoslavija, Libija, Ukrajina, Sirija). Napetosti između država gotovo su svuda u svetu, između: SAD i Severne Koreje, Rusije i SAD, odnosno NATO saveza, Irana i SAD, SAD i EU, SAD i Venecuele itd. Sjedinjene Američke Države su gotovo sa svim zemljama sveta u netrpeljivosti. Srbija je u napetom odnosu sa Albanijom,

BiH, Hrvatskom i sa svim zemljama koje spore njen teritorijalni suverenitet i podržavaju okupaciju južne srpske pokrajine Kosova i Metohije. Organizacija Ujedinjenih nacija postepeno gubi kredibilitet i pokazuje sve veću nemoć u sprečavanju sukoba između država i regiona. Povelju Ujedinjenih nacija ne poštuju velike zapadne sile, a usvojena dokumenta gotovo da se ne primenjuju u praksi. Eklatantan primer kršenja je Rezolucija 1244 UN, čije odredbe grubo krše SAD i 22 od 27 zemalja Evropske unije.

Političko-bezbednosne prilike unutar zemlje

Političko-bezbednosne prilike i previranja u Srbiji koče miran, stabilan i uspešan razvoj zemlje. Politička isključivost počiva na ogoljenom interesu grupa, verskih i etničkih zajednica, nevladinih organizacija i interesnih skupina. Gotovo da ne postoji nacionalni konsenzus oko ključnih pitanja spoljne i unutrašnje politike zemlje. Neslaganja se ispoljavaju u opredeljenju: Istok ili Zapad, NATO ili neutralnost, EU ili samostalnost. Posebno su velika neslaganja kada je u pitanju ustavno-pravni poredak i teritorijalna celovitost zemlje. Srbija je posle izdvajanja Crne Gore ostala u granicama priznatim Londonskim sporazumom 1913. prisajedinjenjem Vojvodine Srbiji 1918. i Pariske mirovne konferencije 1919. godine. Te granice priznaju svi ustavi kraljevine i socijalističke Jugoslavije, Ustav Srbije u okviru sve tri Jugoslavije, Ustav samostalne države Srbije, UN, pet članica EU i većina zemalja u svetu. Međutim, interesi Zapadne Evrope i SAD na međunarodnoj sceni ugrožavaju celovitost države Srbije i direktno se odražavaju na unutrašnje političke i bezbednosne prilike zemlje. Državno rukovodstvo nespretno je izmestilo pitanje ustavno-pravne suverenosti i teritorijalne celovitosti Srbije iz Saveta bezbednosti UN u Evropsku uniju i njene organe. Stanovništvo Srbije je izloženo permanentnom pritisku kroz sistem informisanja spolja i iznutra. Nepotpunost i nedorečenost u komunikaciji između javne vlasti i naroda, posebno upadljivo dolazi do izražaja kada su u pitanju pregovori u Briselu o sudbini KiM, odnosno očuvanja teritorijalne celovitosti Srbije.

Vlasnički odnosi, proizvodnja i usluge

Vlasnički odnosi, proizvodnja i usluge uspostavljaju se i oblikuju na transformaciji društvene, državne i zadružne imovine u privatnu. Proces privatizacije je gotovo doveden do kraja u kapitalnim privrednim granama. Sam proces je praćen brojnim teškoćama uzrokovanim zakonskim nepreciznostima, uticajem interesnih grupa u zemlji i izvan nje, nedoslednošću u sprovođenju donetih odluka, moralnom i profesionalnom neodgovornošću. Ovakva kretanja u sferi privrede ne obezbeđuju potreban rast proizvodnje, podizanje zarada, povećanje zaposlenosti, sigurnosti radnih mesta i valjano zadovoljavanje potreba čoveka. U sferi zdravstva, obrazovanja, socijalne zaštite i drugim oblastima

zajedničke potrošnje dominira uticaj države, pre svega u delu: finansiranja, regulisanja rada, osnivanja, zapošljavanja i kadrovskog osposobljavanja. Pored obrazovnog, zdravstvenog i socijalno-zaštitnog sistema koji su u domenu države, istovremeno se razvija i privatni sektor u ovim oblastima. Tako su u oblasti zdravstva i zaštite zdravlja otvorene brojne ambulante, apoteke, bolnice, klinike i savetovališta. U oblasti obrazovanja prava je ekspanzija visokoškolskih ustanova, ali je neznan broj privatnih osnovnih i srednjih škola. U delu socijalne zaštite osnivaju se starački domovi, ustanove za osiguranje imovine i lica, vrtići i obdaništa.

Ideologija

U svom društvenom razvoju Srbija i srpsko društvo prošli su kroz sadržajne društvene promene koje su se odvijale u društvenom ambijentu različitih ideja, shvatanja i učenja. U takvim pomešanim misaonim sadržajima i praktičnim nastojanjima javljale su se misli i misaone predstave o formi, sadržini, izgradnji i razvoju sopstvene zemlje. U dugom društvenom previranju rađale su se i smenjivale ideje o čoveku, vlasti, upravljanju, socijalnoj akciji i svim drugim sadržajima koji daju i određuju prepoznatljivost i osobenost organizovanoj društvenoj zajednici. Ideje nastaju u narodu i imaju stihijni karakter, i postepeno se ljudi okupljaju oko njima primamljivih ideja. Tako počinje postepeno grupisanje pojedinačnih ideja, a njihova dalja artikulacija se ostvaruje kroz nastupe narodnih tribuna, pokreta, grupa za pomoć i podršku, političkih organizacija i, u novo doba, političkih stranaka. Prerastanjem ideja u vodilju većih grupa, datih u programima sa kojima se izlazi na političko tržište i političku utakmicu individualno, stihijski i usitnjeno, dobija se ukрупnjen i organizovan karakter. Tako nastaje ideologija koja, u suštini, čini skup ideja o nečemu, misaonu predstavu grupa ljudi o čoveku, društvu, državi, vlasti, moći, prirodi, o objektivnoj stvarnosti, univerzumu i dr. U stručnoj literaturi ideologija se najčešće definiše kao kriva svest o objektivnoj stvarnosti. Različite ideologije nastaju usled nejednakog društvenog položaja ljudi, a uglavnom usled podele na: umni i fizički rad, nadređene i podređene, bogate i siromašne, upravljače i proizvođače, gospodare i robove, vlasnike i najamnike. Zbog toga u svakom društvu postoji više ideologija i ideoloških pravaca i, kako kaže Dušan Lakićević: „Otuda se ove ideologije međusobno sukobljavaju, naročito one uticajne koje su u međusobnom antagonističkom odnosu”.¹ Zbog toga je za socijalnu politiku vrlo važno koja je ideologija najuticajnija u društvu, jer ona, pretočena kroz politiku u pravnu normu i druge mehanizme države, bitno opredeljuje ekonomsko-socijalni položaj ljudi: zaposlenost, dužina radnog dana, dnevni, nedeljni i godišnji odmor, obrazovanje, lečenje,

---

¹ Dušan Lakićević, *Socijalna politika*, Savremena administracija, Beograd, 1991, str. 59.

stanovanje, odnos prema ugroženim i lako ranjivim kategorijama, raspodelu dohotka, snabdevenost tržišta, položaj ljudi u lokalnoj sredini i dr. Upravo za ove i druge sadržaje je zainteresovana socijalna politika. Zbog toga je vrlo važno koja ideologija vlada u društvu i koji politički pravac neguje.

NAUKA

Nauka spada u grupu ključnih faktora za uspešan razvoj društva, odnosno svake organizovane društvene zajednice. Nauku čini skup saznanja o pojavi koja je predmet našeg istraživanja. Do naučnih saznanja se dolazi korišćenjem naučnih metoda, utvrđivanjem činjenica koje se mogu dokazati i proveriti kao istinite i tačne. Tako dobijene činjenice pomažu izvođenju sudova i zaključaka koji se mogu izložiti u sistem preciznih i međusobno povezanih pojmova. Na osnovu nauke dolazimo do saznanja o predmetu interesovanja u prošlosti, sadašnjosti i budućnosti. Naučna saznanja imaju različite nivoe: deskripcija, klasifikacija, otkriće, objašnjenje i predviđanje. Socijalno-politički sadržaji su predmet izučavanja nauke socijalne politike, ali sama nauka socijalne politike koristi saznanja do kojih dolaze druge nauke koje se bave čovekom, njegovim razvojem, socijalnom akcijom, ulogom države u strukturiranju i oblikovanju društva, moralnim normama, vrednostima i dr. Saznanja nauke socijalne politike i druga saznanja koja preuzima iz filozofije, pedagogije, andragogije, ekonomije, psihologije, sociologije, etike, socijalnog rada i dr. dragocena su za praksu socijalne politike. Nauka bitno utiče na razvoj svakog pojedinca, ustanova, uloga i društva u celini, utiče na izgradnju društvenih odnosa sa opštom orijentacijom ka društvu: rada, slobode, pravde, humanizma, solidarnosti i blagostanja. U tom kontekstu: „zadatak nauke o socijalnoj politici je da prati i izučava sve pojave koje se javljaju u društvu, a odnose se na suštinske sadržaje života čoveka i uslove u kojima se ti sadržaji realizuju”.²

STANOVNIŠTVO

Stanovništvo je smisao i suština svake organizovane zajednice i ovom pitanju se u svakoj zemlji pridaje odgovarajuća pažnja. Srbija je u fazi veoma velikih demografskih problema, što je uzrokovano: rušenjem zajedničke države i migracijom ka matičnoj zemlji; napadom NATO alijanse, što je dovelo do stradanja stanovništva na čitavom prostoru Srbije; okupacijom KiM, što je dovelo do progona oko 300.000 Srba sa Kosmeta; migracije ka urbanim, političkim,

---

² Dragoslav Kočović, *Socijalna politika*, Fakultet političkih nauka, Beograd, 2007, str. 39.

finansijskim i kulturnim centrima; niskom stopom rađanja; privremenim odlaskom i iseljavanjem u druge zemlje i dr. Nesumnjivo, stanovništvo je veoma značajan faktor društvene stabilnosti i razvoja, te se ono mora sagledavati sa stanovišta: brojnosti, obrazovanja, zdravlja, radne sposobnosti, starosti, priraštaja, smrtnosti, rasprostranjenosti i dr. Stanovništvo bitno utiče na ekonomski razvoj, kulturni razvoj, opšti progres društva i opstanak državne zajednice. Zbog toga su broj i struktura stanovništva značajni za socijalnu politiku jer se ona predmetno bavi ljudskim potrebama i mogućnošću zadovoljavanja ljudskih potreba pojedinca, grupa i društva u celini.

OBIČAJ, MORAL, RELIGIJA, PRAVO I TRADICIJA

Običaj, moral, religija, pravo i tradicija bitno opredeljuju svakodnevni život svake društvene zajednice i obezbeđuju prepoznatljivost i manju ili veću posebnost između država i regiona. Kultura Srbije počiva na onim vrednostima koje su vekovima nedrene, iznedrene i svojstvene su dinarskom tipu čoveka kome mi pripadamo. Imajući u vidu evropske integracije i naše opredeljenje (i dileme) za ulazak u EU, to nužno nameće potrebu, manje-više, izmene u sistemu vrednosti. To uslovljava otpor i pružanje otpora prema onim promenama u običaju, moralu, verovanju, pravu i tradiciji koje stanovništvo smatra pretnjom, izvorom sopstvene ugroženosti i poremećajem ustaljenog ritma života. Običaj je vrednost kojim ljudi pokazuju svoj odnos prema svakodnevnim i određenim životnim situacijama i događajima. „Kao običaj među ljudima je ispomaganje u obradi zemlje, čuvanju stoke i izgradnji (moba). Još uvek je običaj da se prilikom nekih socijalnih slučajeva (rađanja, smrti i bolesti) ili svetkovina, verskih praznika, slave i svadbe materijalno (robi ili novcu) pomažu pojedinci i porodice koje su u stanju povišene materijalne potrebe”.³ Moralno postupanje kroz čitav civilizacijski razvoj predvidivo je ponašanje i kao takvo je značajna odrednica međuljudskog ponašanja i značajna osnova za socijalnu politiku. Od početka pisane reči: rad, pravilno postupanje, ispravan govor i pomoć materijalno ugroženom značajni su sadržaji u promišljanju mislilaca, humanista i dobronamernih ljudi i vrednosna su osnova socijalno-političkih mera. Religija je značajan oblik društvene svesti, ima veliki uticaj na uspostavljanje i razvoj međuljudskih odnosa i oblikovanje društva. Značajna je kao nosilac ideja, a crkva kao nosilac socijalno-političke prakse u vidu pomoći materijalno ugroženim i svima koji su u nekom stanju potrebe. Posebno je veliki značaj religijskih učenja u religijski i konfesionalno heterogenim zajednicama u jednoj državi. Taj značaj se prevashodno ogleda u obezbeđivanju međusobne tolerancije, saradnje i razumevanja. Srbija je u

---

³ Dragoslav Kočović, *Socijalna politika*, Fakultet političkih nauka, Beograd 2007, str. 93.

religijskom i konfesionalnom pogledu heterogena zajednica, zato je za stabilnost, razvoj i blagostanje veoma važna tolerancija i razumevanje u pogledu izgradnje mirne i izvesne budućnosti. Bez prava i vladavine prava teško bi bilo uspostaviti čvršću i trajniju ljudsku zajednicu. Zbog toga je pravo značajno sredstvo za regulisanje života u organizovanoj društvenoj zajednici. Bez prava u praksi se ne može realizovati gotovo nijedan cilj. Evropske integracije i ostvarivanje tog cilja podrazumeva izmenu dela pravnih normi naše zemlje. I u delu izmena i dopuna pravne regulative postoje velike nesuglasice i otpori, jer pravne norme podstiču, zabranjuju ili ograničavaju običaj, moral ili javna istupanja. Zato je pravo značajno i utiče na formiranje i oblikovanje vrednosnog sistema društva. Za oblast socijalne politike važno je socijalno zakonodavstvo koje bliže uređuje sva ona pitanja koja se tiču životnog standarda i socijalne sigurnosti pojedinaca, grupa i društva u celini. Svi stari narodi imaju veoma bogatu tradiciju, zato je ona od velike važnosti za sve države i narode: „Ako se razvijanje društva odvija na najboljoj tradiciji i izvornim istorijskim osećanjima naroda, to je siguran i najvažniji uslov za postojanje i održavanje pravedne države”.⁴ S druge strane, to je dobra osnova za kontinuitet i trajanje, prosperitet, stabilan i uravnotežen razvoj društva. Sve promene u oblicima svesti, koje smo pomenuli, neminovno se reflektuju na tradiciju. Te promene su, u stvari, zakonomernosti koje nužno proizlaze iz sveopšte međusobne povezanosti i uslovljenosti. Srbija je već dugi niz godina u stanju permanentnih promena, zato je važno da promene proizvedu nov kvalitet koji će obezbediti održiv razvoj i blagostanje naroda.

ČINIOCI ŽIVOTNOG STANDARDA I SOCIJALNE SIGURNOSTI

Stanovanje

Stanovanje je jedna od osnovnih čovekovih potreba koja bitno utiče na njegov životni standard i socijalnu sigurnost. Nesumnjivo, potreba za odgovarajućim stambenim prostorom je u skladu sa zahtevima savremenog načina života i civilizacijsko je dostignuće. Zbog toga, pristup stambenoj politici mora da bude sveobuhvatan, celovit, zasnovan na solidarnosti i humanizmu, a ne samo na zakonu tržišta, odnosno ponude i potražnje. Kako kaže Mira Lakićević, potreba za stanom se, „ne podmiruje isključivo prema tržišnim

---

⁴ Dragoslav Kočović, *Socijalna politika*, nav. delo, str. 94. Više i sadržajnije o značaju tradicije za stabilnost i razvoj srpske zajednice pogledati: Milan Matić, *Srpska politička tradicija*, Institut za političke studije, Beograd, 1998, str. 136.

zakonima ponude i potražnje”.⁵ Zadovoljavanje stambenih potreba usko je vezano za: broj stanovnika koji su u stanju potrebe za stanom, ekonomske mogućnosti zemlje, materijalne mogućnosti pojedinaca i porodica, sistem finansiranja izgradnje stanova: država, lokalna samouprava i bankarski stambeni krediti. Različita su iskustva rešavanja ovog pitanja u svetu i u našoj zemlji. Naše dosadašnje socijalističko iskustvo u rešavanju pitanja stanovanja zasnivalo se na društvenoj (kolektivnoj) i individualnoj stambenoj izgradnji.⁶ Sredstva za potrebe društvene stambene izgradnje obezbeđivana su iz doprinosa na bruto lične dohotke. Ova sredstva prikupljana su u posebne društvene fondove stambene izgradnje. Nosioци društvene izgradnje bili su: država, lokalna samouprava, preduzeća i ustanove, a nosioци individualne stambene izgradnje bili su pojedinci i porodice putem kredita banaka i kredita preduzeća. Uglavnom, danas kod nas dominira izgradnja stanova koje finansira država za potrebe vojske, policije, državne funkcionere i činovnike i individualna stambena izgradnja kuća i stanova iz sopstvenih sredstava i kredita banaka za stambenu izgradnju. Pitanje stanova je posebno zaoštreno u našoj zemlji usled: reforme ekonomskog, političkog i ukupnog sistema zemlje, odnosno prelaskom sa kolektivnog i planskog na individualno i tržišno; usled građanskog rata i rušenja zajedničke države, što je uslovalo uništavanje stambenih objekata i progon stanovništva. Prinudno pomeranje stanovništva iz drugih republika u Srbiju otvorilo je problem smeštaja izbeglih i prognanih. Smeštaj izbeglog, prognanog i raseljenog stanovništva, po procenama oko 500.000 lica, zahtevalo je angažovanje svih turističkih i sportsko-rekreativnih objekata uz svakodnevni stručni i profesionalni nadzor. U kolektivnom smeštaju nalazi se još oko 50.000 ljudi. To je, bez svake sumnje, dugoročan problem smeštenih u kolektivne centre i ujedno problem Srbije koja ovo pitanje mora da reši što pre na valjan način. Jedanom broju pojedinaca i porodica pitanje stanovanja Srbija delimično rešava putem izgradnje socijalnih stanova na osnovu Nacionalne strategije socijalnog stanovanja. Ovom strategijom predviđeno je rešavanje stambenih potreba onih domaćinstava koja nisu u stanju da ovo pitanje samostalno reše. U svakom slučaju, cilj svake nacionalne strategije u delu rešavanja stambenih potreba stanovništva mora da bude: što dostupniji stanovi odgovarajuće veličine i komfora za sve građane zemlje.

---

⁵ Mira Lakićević, *Socijalna politika*, Fakultet za specijalnu edukaciju i rehabilitaciju, Izdavački centar CIDD, Beograd, 2013, str. 258.

⁶ Više o stambenoj politici i stanovanju do kraja osamdesetih godina prošloga veka pogledati: Dušan Lakićević, *Socijalna politika*, Savremena administracija, Beograd, 1991, str. 253.

Zaposlenost

Zapošljavanje je jedini način produktivnog angažovanja ljudskog resursa. Prostor za produktivno radno angažovanje je veoma širok i nalazi se u privredi, društvenim delatnostima, zanatstvu, uslugama, samostalnim profesijama. Do kraja sedamdesetih godina prošloga veka u našoj zemlji nije podstican privatni sektor jer je održavana visoka stopa zapošljavanja u društvenoj privredi i javnim ustanovama. Odnos prema privatnom sektoru menja se početkom osamdesetih godina prošloga veka, donošenjem Dugoročnog programa ekonomske stabilizacije. Program je stvorio mogućnost za podsticaj male privrede kao velikog prostora koji je, po ondašnjim procenama Programa, mogao da angažuje 1.500.000 radnika na prostoru ondašnje zajedničke države. Ovo je bio značajan unutrašnji impuls za omekšavanje društvene barijere u privredi i korišćenje velikih mogućnosti privatne inicijative.⁷ Začeci ovakvog shvatanja javili su se znatno ranije u Programu privredne reforme iz 1965. godine koji se zalagao za produktivno zapošljavanje. Ovaj pristup naznačio je mogućnost otpuštanja radnika kao tehnoloških viškova, čime je idilično shvatanje društva ozbiljno poljuljano. Samim tim, ugrožena je socijalna sigurnost jednog broja zaposlenih i stvarano je nezadovoljstvo kod radnika koji su bili potencijalno tehnološki suvišni. Programsko opredeljenje uticalo je na ograničeno zapošljavanje u društvenom sektoru i kumuliranje nezaposlenosti koja je pogađala kadar sa srednjim, višim i visokim obrazovanjem. Promenom političkog i ekonomskog sistema, odnosno prelaskom na višepartijski sistem, privatnu svojinu i slobodno tržište, pitanje zapošljavanja postaje politički i reformski najdelikatnije u poslednjih 29 godina u Srbiji. Urušavanje velikih privrednih sistema ne može da prati privatni sektor koji je tek na početku svog razvoja. Otvaranje novih radnih mesta gotovo je simbolično, a promene u tehnološkim dostignućima nameću potrebu za novim profesijama, prekvalifikacijama, dokvalifikacijama, specijalizacijama i visokosofisticiranim znanjima. Zbog ovakvih promena uvećava se kontingent nezaposlenih, koji danas iznosi oko 1.200.000 radnosposobne snage. Ograničene mogućnosti zapošljavanja, veoma niske zarade i gubitak radnih mesta usloveli su socijalnu nesigurnost i pad životnog standarda, a sve to za posledicu ima odliv kadrova svih nivoa obrazovanja u druge zemlje. Ovakav trend ozbiljno ugrožava demografski i proizvodno-uslužni potencijal jer godišnje zemlju napušta oko 30.000 radnosposobne snage u najboljoj produktivnoj dobi.

---

⁷ Mihailo Popović, Miodrag Ranković, *Teorije i problemi društvenog razvoja*, BIGZ, Beograd, 1981, str. 362.

DOHODAK

Dohodak je jedno od merila u praćenju životnog standarda i njegovo formiranje je, uglavnom, vezano za: svojinske odnose, rezultate rada, solidarnost i troškove života. Takva praksa bila je obeležje društvene proizvodnje sve do kraja devedesetih godina prošloga veka. Prelaskom na privatnu imovinu kao dominantan svojinski oblik i slobodno delovanje tržišnih zakona, dohodak se više ne formira pod uticajem cene potrošačke korpe i rasta troškova života, već po ceni rada koju uglavnom određuje tržište (ponuda i potražnja) uz sve manje učešće solidarnosti. Cena rada u našoj zemlji je veoma niska, što uslovljava niske zarade, odnosno dohodak koji uglavnom ne može da pokrije potrošačku korpu. Teškoće su uglavnom nastale zbog izmene privrednog sistema, urušavanja velikih privrednih kapaciteta, niske produktivnosti i malim učešćem u međunarodnoj podeli rada. Nizak dohodak je pretežno rezultat: pada industrijske proizvodnje koja je posle tri decenije za 61% manja u odnosu na 1989. godinu i neekonomskog odnosa prema društvenoj imovini. Rezultanta takvog odnosa prema imovini, radu i poslovanju u Srbiji je: da 20% zaposlenih ima devet puta veću zaradu od 20% najmanje plaćenih. U Evropskoj uniji taj odnos je 1:5,2. Takve dohodovne relacije uzrokuju da u Srbiji ispod linije siromaštva živi 37%, a u EU 24,8% domaćinstava. Kompenzacija dohotku su socijalni transferi koji u zapaženoj meri nadomešćuju nedovoljnost dohotka. Tako da u EU nakon socijalnih transfera ispod linije siromaštva živi 16,5%, a u Srbiji 25,4%.⁸ Povećanje dohotka, samim tim opšti prosperitet i blagostanje mogući su jedino na osnovu produktivnog zapošljavanja, ekonomskog rasta, modernizacije i socijalne mobilizacije.⁹

Obrazovanje

Obrazovanje je ključ uspeha, razvoja i društvenog progressa, uslov je svih uslova, mehanizam je za obezbeđivanje jednakih mogućnosti za razvoj svakog pojedinca. U ovoj oblasti postignuti su veliki rezultati i ostvarene kvantitativne i kvalitativne promene koje odišu u svim sferama društvenog života. Kroz sistem školstva i različite nivoe obrazovanja približili smo se standardima Evropske unije. Ekspanzija obrazovanja počinje odmah posle Drugog svetskog rata i ogleđa se kroz sve veći obuhvat dece uključivanjem u obavezno osnovno obrazovanje; masovno školovanje u srednjim školama; ekspanziju višeg i visokog obrazovanja i mreže fakulteta i univerziteta. Ovakav razvoj obrazovanja svrstao je našu zemlju na visoko mesto u svetu. Prema obuhvatu

---

⁸ Do ovog reda veličina došlo se prema lokalnoj kupovnoj moći stanovništva u 2017. godini. (Dragoslav Kočović)

⁹ Dragoslav Kočović, *Socijalna politika*, Fakultet političkih nauka, Beograd, 2007, str. 97.

dece osnovnim obrazovanjem, još krajem prošlog veka, naša zajednička zemlja bila je u grupi razvijenih zemalja sveta. Prema broju studenata na 10.000 stanovnika, u grupi smo sa danas vodećim zemljama Evropske unije. Naš poznati profesor socijalne politike, Dušan Lakićević, piše: „Zahvaljujući ekspanziji obrazovanja koje se sve više shvata kao permanentan proces, znatno je podignut nivo znanja, kulture i sposobnosti za stvaralaštvo. Od izuzetnog je značaja da je podignut nivo obrazovanja i stručnih radnika u svim oblastima rada”.¹⁰ Razvijanje obrazovanja odvijalo se na marksističkoj filozofiji, ali i na dostignućima teorije i prakse građanskog društva. Od 1990. godine napušta se marksistički pogled na svet i postepeno se prelazi na vrednosni sistem građanskog društva, a to se odrazilo na sve sfere društvenog života, pa i na sistem obrazovanja. U svakom slučaju, obrazovanje čini celovit sistem socijalizacije, od osnovnog do visokoškolskog obrazovanja i specijalizovanog usavršavanja. U uslovima transformacije svojinskih odnosa i delimične promene vrednosnog sistema, obrazovanje trpi programske i druge promene kako bi odgovorilo zahtevima tržišta, tehnološkog napretka i društvene prakse. Broj i geografska rasprostranjenost škola je na zavidnom nivou, ali se iz godine u godinu smanjuje broj učenika. To dovodi do zatvaranja isturenih odeljenja i osnovnih škola. Srednje škole se suočavaju sa sve manje polaznika, a u stručnim zanatskim školama gase se pojedina odeljenja jer nema polaznika za određena zanimanja. Ovakav trend je posledica negativnog priraštaja, odnosno sve manjeg rađanja dece, zastoja u privrednom razvoju i nemogućnosti zapošljavanja. Posledice se već sada osećaju zbog nedostatka kvalifikovane radne snage i nedostatka obrazovnog kadra, posebno u domenu novih (IT) tehnologija.

LEČENJE

Lečenje je pravo svakog pojedinca da koristi dostignuća medicinske nauke i drugih nauka, čija su saznanja u funkciji održavanja i unapređivanja zdravlja kroz celovit sistem zdravstvene zaštite. Ovim sistemom predviđene su preventivne mere koje su u funkciji ranog otkrivanja i sprečavanja nastanka bolesti i lečenja obolelih i povređenih. Evropski savet, od svoga osnivanja, u osnovi rada, pored parlamentarne demokratije i slobodnog tržišta, promoviše i ljudska prava, u okviru njih zdravlje i održavanje zdravlja ljudi. Ističe da održavanje zdravlja koje, između ostalog, obuhvata i lečenje mora biti neprekidni rad i organizovan sistem svakog društva. Značajan je doprinos i Svetske zdravstvene organizacije koja prati zdravstvena kretanja svuda u svetu i pruža pomoć svojim članicama (državama) u istraživanju, lečenju i zdravstvenom

---

¹⁰ Dušan Lakićević, *Socijalna politika*, Savremena administracija, Beograd, 1991, str. 356.

prosvjećivanju, posebno u zaštiti odojčadi, dece, suzbijanju epidemija, zaraznih bolesti i dr.

Nošeni idejom dobra i blagostanja, odmah posle Drugog svetskog rata sve zemlje sveta prihvataju promovisane ideje i programe zdravlja i lečenja ljudi. Oslanjajući se na ove preporuke i svoju zdravstvenu tradiciju, naša zemlja je pristupila preduzimanju značajnih mera lečenja, nastojeći da smanji smrtnost stanovništva, posebno dece i odojčadi i izgradi moderan zdravstveni sistem. U tom pogledu razvijana je mreža zdravstvenih službi, sa stalnim povećavanjem broja zdravstvenih radnika različite specijalizacije. Saniranjem gorućih zdravstvenih problema, pre svega zaraznih i endemnih bolesti, od kraja sedamdesetih i početkom osamdesetih godina naglasak u zdravstvenoj politici je na prevenciji, dostupnosti lečenja, istraživanjima i efikasnijoj organizaciji rada i službi. Kao rezultat ovakvog nastojanja, unapređen je rad bolnica, poliklinika, klinika, banjskih i klimatskih lečilišta. Znanja u oblasti medicine i metode lečenja se brzo menjaju, tako da su specijalizacije i subspecijalizacije neophodne u kontinuitetu. Naime, evaluacija znanja u medicini i stalni napredak u metodama lečenja gotovo da su u potpunosti izmenili medicinski tretman i lečenje bolesnika. Današnja medicina, u dobroj meri, nema ništa zajedničko sa medicinom od pre jednog veka. Nastojanja medicinske nauke i njene prakse u svetu i kod nas usmerena su ka lečenju i izlečenju do sada neizlečivih bolesti. U isti mah nauka i društvena praksa se suočavaju sa pojavom do sada nepoznatih oboljenja. Sve to zahteva veća izdvajanja za potrebe istraživanja, usavršavanja zdravstvenih radnika i izgradnje novih ustanova u ovoj oblasti. Zdravlje ljudi ugroženo je i savremenim ritmom života koji već prelazi biološke mogućnosti čoveka, a koji vidno ugrožava ljudski fizički i psihički potencijal. Decenijama unazad, zdravlje ljudi u našoj zemlji izloženo je permanentnom riziku, a mogućnosti lečenja od početka devedesetih godina prošloga veka postajale su sve ograničenije. Naime, blokada zemlje od 1992. do 1996. godine i nastavak prikrivene izolacije drastično su se odrazile na zdravstveni sistem i mogućnost lečenja ljudi. NATO agresija 1999. godine izazvala je smrt, invalidnost i psiho-traume hiljada ljudi. Poslednja decenija dvadesetog veka bila je pogubna za zdravlje ljudi i zdravstveni sistem zemlje, a mogućnosti adekvatnog lečenja jako smanjene. Nedostajali su medikamenti, rezervni delovi, oprema, razmena znanja i iskustva. Posledice takvog stanja osećaju se i danas, ali zabrinjava veliki odliv lekara i drugih zdravstvenih radnika u zemlje Zapadne Evrope. Od 2015. godine stanje se u zdravstvu menja u pozitivnom smeru. Obnavljaju se bolnice, klinike i veliki zdravstveni centri, zastupljena je savremena oprema, nastoji se usavršavanju kadrova i stvaranju uslova za dostupnost lečenja svim ljudima.

SOCIJALNO ZAKONODAVSTVO

Oslanjajući se na tradiciju srpskoga naroda, običaje i dostignuća drugih naroda sa kojima su Srbi bili u dodiru ili zajednici, dostignuća humanističke nauke, a na vrednostima rada, slobode, humanizma, solidarnosti i socijalne pravde, Srbija je donela obimno socijalno zakonodavstvo. Osnova za savremeno uređenje srpske društvene zajednice je Ustav zemlje koji pruža mogućnost i obavezu da nosioci vlasti oblikuju i usmeravaju društveni život. U tom pogledu, na Ustavu Srbije, pored ostalih grana prava, razvijeno je razgranato i veoma sadržajno socijalno zakonodavstvo.

USTAV

Ustav Srbije iz 2006. godine proizvod je političke i ustavno-pravne tradicije srpskoga društva, savremenih vrednosti i civilizacijskih dostignuća Evrope i međunarodnih organizacija. Kao najviši državni i pravni akt promovira vladavinu prava, jamči ljudska prava, slobodu i socijalnu pravdu, a sve u cilju očuvanja i unapređivanja ljudskog dostojanstva. Zabranjuje diskriminaciju po osnovu: rase, pola, nacionalne pripadnosti, porekla, rađanja, veroispovesti, političkih uverenja, imovine, kulture, jezika, starosti, psihičkog ili fizičkog invaliditeta. Ustav garantuje: pravo na rad; obrazovanje; informisanje; ravnopravnost muškarca i žene; posebne uslove i zaštitu na radu žena, omladine i invalida; slobodu braka i porodice; zaštitu dece od psihičkog, fizičkog, ekonomskog i svakog drugog iskorišćavanja ili zloupotrebljavanja; posebnu zaštitu porodice, dece, majki, samohranih roditelja; zdravstvenu zaštitu (psihičkog i fizičkog zdravlja); zaštitu porodica pogođenih socijalnim rizicima i teškoćama; penzijsko osiguranje; zaštitu potrošača i dr.¹¹

SOCIJALNA ZAŠTITA

Socijalna zaštita stanovništva regulisana je Zakonom o socijalnoj zaštiti iz 2011. godine koji predviđa: pravo na novčana davanja, materijalnu i drugu podršku i pravo na socijalne usluge.¹² Prava iz prve grupe ostvaruju oni

---

¹¹ „Ustav Republike Srbije”, Kancelarija za saradnju s medijima Vlade Republike Srbije, Beograd, 2006.

¹² Ovaj zakon predstavlja unifikovan model socijalne zaštite: „objedinjuje prava na novčane transfere i na socijalne usluge. U zemljama u kojima su naknade i usluge integrisani socijalni radnici obavljaju poslove vezane za odobravanje prava na socijalnu pomoć i pružaju odgovarajuće usluge stručnog rada. Vrlo često je ovaj

članovi zajednice čiji su prihodi ispod utvrđenog minimuma i obuhvataju: novčanu pomoć, dodatak za pomoć i negu drugog lica, dodatak za negu i pomoć drugog lica u uvećanom iznosu, pomoć za osposobljavanje za rad, jednokratnu novčanu pomoć, pomoć u naturi i druge materijalne pomoći. Prava na socijalne usluge ostvaruju svi građani koji se susreću sa poteškoćama i preprekama u zadovoljavanju svojih potreba. Na ovaj način se pruža pomoć i podrška pojedincu i porodici da očuvaju dostignuti kvalitet života, ublaže ili otklone rizike koji mogu da izazovu životne teškoće i sl. Prava na usluge iz domena socijalne zaštite obuhvataju: procene i planiranja; dnevne usluge u zajednici; podršku za samostalan život; savetodavne, terapijske i edukativne usluge i usluge smeštaja.¹³ Jednim delom je socijalna zaštita pojačana Zakonom o finansiranju lokalne samouprave iz 2017. godine, koji predviđa solidarno izdvajanje sredstava za jedinice lokalne samouprave prema stepenu razvijenosti. Ovim se rešenjem, između ostalog, pomaže ustanovama socijalne zaštite i deci obuhvaćenoj neposrednom dečjom zaštitom.¹⁴ U pogledu ukupnih reformi u društvu tragalno se za optimalnim modelom socijalne zaštite koji je nađen u podeli nadležnosti, dužnosti i odgovornosti između Republike i lokalne samouprave. Sagledavajući zakonodavna rešenja u ovoj oblasti Snežana Đorđević ističe da je Zakon o socijalnoj zaštiti iz 2011. godine: „decentralizovao deo poslova do određene mere, čime je sistem socijalne zaštite ušao u krug mešovitih sistema, pokušavajući da u postojećim uslovima u Srbiji kombinuje prednosti oba (centralizovanog i decentralizovanog) sistema”.¹⁵

Penzijsko-invalidsko osiguranje

Penzijsko-invalidsko osiguranje obezbeđuje socijalnu sigurnost osiguranicima i članovima njihovih porodica u slučaju rizika: starosti, invalidnosti, smrti, telesnog oštećenja i za slučaj pomoći i nege drugog lica. Na obuhvatnost stanovništva penzijskim osiguranjem utiče visina zaposlenosti, ekonomska razvijenost i sistem vrednosti. Ovaj oblik sigurnosti predviđa obavezno i dobrovoljno penzijsko i invalidsko osiguranje.¹⁶ Dobrovoljno osiguranje postoji

---

koncept povezan sa decentralizovanim socijalnim službama na lokalnom nivou, iako to ne mora uvek biti slučaj”. Natalija Perišić, *Socijalna sigurnost – pojmovi i programi*, Fakultet političkih nauka, Beograd, 2016, str. 107.

¹³ „Zakon o socijalnoj zaštiti”, *Službeni glasnik RS*, br. 24/2011.

¹⁴ „Zakon o finansiranju lokalne samouprave”, *Službeni glasnik RS*, br. 96/2017.

¹⁵ Snežana Đorđević, *Primena principa subsidiarnosti u Srbiji*, FPN, Beograd, 2017, str. 89–99.

¹⁶ „Zakon o penzijskom i invalidskom osiguranju”, *Službeni glasnik RS*, br. 142/2014, član 1.

kao zakonska mogućnost: ali je nerazvijeno zbog nedostatka tradicije i vrlo skromnih prihoda pojedinaca, domaćinstava i porodica.¹⁷ Obavezno osiguranje ima karakter javnog (državnog) osiguranja i finansira se na osnovu generacijske solidarnosti, što znači da se iz tekućih prihoda finansiraju tekući rashodi. U našoj zemlji (kao i u većini zemalja sveta) tekući doprinosi nisu dovoljni za potrebe ovog fonda, te se država javlja kao sufinansijer izdvajanjem sredstava iz budžeta. Za te potrebe, uglavnom, alimentira sredstva iz poreza na luksuzna dobra: duvan, benzin, alkohol i dr. Obaveznim penzijsko-invalidskim osiguranjem obuhvaćeni su:

- lica zaposlena u preduzećima, u drugom pravnom licu, državnom organu ili kod fizičkog lica, civilna lica na službi u vojsci, profesionalna vojna lica, izabrana ili postavljena lica, zaposlena lica upućena na rad u inostranstvo, zaposleni u preduzećima koji obavljaju delatnost ili druge usluge u inostranstvu, naši državljani koji su zaposleni na našoj teritoriji kod stranih i međunarodnih organizacija i ustanova, naši državljani zaposleni u inostranstvu; lica koja povremeno i privremeno obavljaju poslove; lica za čijim radom je prestala potreba, kao i lica kojima je prestalo zaposlenje zbog stečaja;
- lica koja samostalno obavljaju privrednu ili neku drugu delatnost; lica koja su osnivači, odnosno članovi privrednih društava, koji u njima rade; lica koja obavljaju poslove po osnovu ugovora o delu; sveštenici i verski službenici;
- poljoprivrednici.¹⁸

Prava iz iz penzijsko-invalidskog osiguranja u zavisnosti su od dužine i obima ulaganja sredstava u ovaj oblik osiguranja. Ova prava obuhvataju: pravo na starosnu penziju; pravo na prevremenu starosnu penziju; pravo na invalidsku penziju; pravo na porodičnu penziju; pravo na naknadu pogrebnih troškova; pravo na novčanu naknadu za telesno oštećenje; pravo na novčanu naknadu za slučaj potrebe za pomoć i negu drugog lica. Republički fond za penzijsko-invalidsko osiguranje je nosilac obaveznog osiguranja i od 2008. godine objedinjava rad tri fonda, koji su ranije bili potpuno odvojeni (zaposlenih, samostalnih delatnosti i poljoprivrednika). Potpun obuhvat osiguranika ovim fondom završen je početkom 2012. godine, uključivanjem u ovaj Fond i vojnih osiguranika.

---

¹⁷ „Dobrovoljno penzijsko i invalidsko osiguranje je osiguranje kojim se, na osnovu ugovora, mogu obezbediti prava za slučaj starosti, invalidnosti, smrti i telesnog oštećenja, ili veći obim tih prava od obima utvrđenog ovim zakonom, kao i druga prava iz ovog osiguranja”. Isto, član. 4.

¹⁸ „Zakon o penzijskom i invalidskom osiguranju”, *Službeni glasnik RS*, br. 142/2014.

Prava po osnovu nacionalnog doprinosa kulturi i sportu

Prava po osnovu nacionalnog doprinosa kulturi i sportu dodeljuju se pojedincima kao priznanje u vidu novčane nagrade i doživotnog mesečnog novčanog primanja: za vrhunski doprinos nacionalnoj kulturi i kulturi nacionalnih manjina; i za poseban doprinos razvoju i afirmaciji sporta. Ova prava su lična i ne mogu se prenositi na druga lica.

Pored rada i doprinosa na ostvareni dohodak, socijalna sigurnost se može ostvariti po osnovu *vrhunskog doprinosa nacionalnoj kulturi i kulturi nacionalnih manjina*. Ovo pitanje regulisano je Uredbom 2009. i Uredbom 2010. godine dodelom priznanja u vidu doživotnog mesečnog novčanog primanja umetniku, odnosno stručnjaku u kulturi za vrhunski doprinos nacionalnoj kulturi i kulturi nacionalnih manjina.¹⁹ Pravo na ovo priznanje ima umetnik, odnosno stručnjak u kulturi koji ispunjava uslove, i to: da je stekao status korisnika penzije kod nadležnog fonda za penzijsko i invalidsko osiguranje u Republici Srbiji; da je državljanin Republike Srbije; da je ostvario vrhunski doprinos nacionalnoj kulturi, odnosno kulturi nacionalnih manjina; da je dobitnik najznačajnijih nagrada i priznanja; da ima obrazloženu ocenu vrednosti doprinosa u kulturi i delatnostima koje se vrednuju, koju daju umetnička i strukovna udruženja, ustanove kulture, obrazovne i naučne ustanove. Pravo na stalna novčana mesečna primanja ostvaruje se po osnovu rešenja Vlade Srbije, a na predlog Komisije i Ministarstva za kulturu. Sredstva za ove potrebe obezbeđuju se iz budžeta Republike Srbije i isplaćuju se pojedincu u neto iznosu od 50.000 dinara mesečno.²⁰ „Do 2012. godine, broj korisnika nacionalnih penzija iznosio je 360 istaknutih umetnika i stručnjaka... Zbog brojnih kontroverzi u javnosti, kako po pitanju postojanja ove vrste penzija uopšte, a zatim i kriterijuma izbora korisnika, postojali su predlozi o njenom ukidanju. Uprkos tome, u 2013, krug korisnika proširen je za dodatnih 50. I narednih godina nastavljeno je sa dodeljivanjem nacionalnih penzija, paralelno sa najavama njihovog ukidanja. Konačno, početkom 2016. eliminisan je zakonski osnov koji je predviđao ukidanje nacionalnih penzija.”²¹

Zakonom o sportu i uredbama o nacionalnim sportskim priznanjima i novčanim nagradama utvrđeni su uslovi, način isplate i visina *nacionalnih sportskih priznanja i novčanih nagrada za poseban doprinos razvoju i afirmaciji*

¹⁹ „Uredba o bližim uslovima i načinu dodele priznanja za vrhunski doprinos nacionalnoj kulturi, odnosno kulturi nacionalnih manjina”, *Službeni glasnik RS*, br. 36/2010.

²⁰ Isto, član 7 i 8.

²¹ Natalija Perišić, *Socijalna sigurnost – pojmovi i programi*, Fakultet političkih nauka, Beograd, 2016, str. 121.

sporta.²² Nacionalno sportsko priznanje dodeljuje se u vidu diplome, doživotnog mesečnog novčanog primanja i jednokratne novčane nagrade sportistima prve seniorske A reprezentacije Republike Srbije za postignute relevantne rezultate na Olimpijskim igrama, Paraolimpijskim igrama, Šahovskoj olimpijadi, svetskim i evropskim prvenstvima u olimpijskim i paraolimpijskim sportskim disciplinama, ili su nosioci svetskog rekorda u olimpijskim i paraolimpijskim disciplinama, finalisti DEJVIS kupa ili FED kupa Međunarodne teniske federacije.²³ Pravo na nacionalno sportsko priznanje, novčanu nagradu i stalne mesečne novčane naknade sportista ostvaruje po osnovu rešenja koje na predlog Ministarstva za sport i omladinu donese Vlada Republike Srbije. Doživotno mesečno novčano primanje sportista ostvaruje nakon navršenih 40 godina starosti.

Zdravstveno osiguranje

Zdravstveno osiguranje je deo sistema socijalnog osiguranja koje se tokom vremena menjalo u pogledu svog obima i sadržaja, a u cilju: „Bolje zdravlje za sve u trećem milenijumu”.²⁴ U tom pravcu je usmerena zdravstvena politika Srbije koja promoviše: očuvanje i unapređenje zdravlja stanovništva; jednake mogućnosti za sve u pristupu zdravstvenoj zaštiti; postavljanje korisnika u centar zdravstvene zaštite; širenje izvora za finansijsku održivost sistema; efikasniji i kvalitetniji rad i valjano angažovanje kadrova, ustanova, tehnologije i snabdevanja. Zdravstvenim osiguranjem se osiguranim licima obezbeđuje pravo na: zdravstvenu zaštitu, novčanu naknadu i pomoć u slučaju privremene sprečenosti za rad usled bolesti, naknadu putnih troškova u vezi sa korišćenjem zdravstvene zaštite.²⁵ Pružanjem zdravstvene zaštite i isplatom naknade iz fonda zdravstvene zaštite otklanjaju se negativne zdravstvene i materijalne posledice od rizika: bolesti, nesreće na poslu, trudnoće i dr.. Zdravstveno osiguranje uslovljeno je nizom faktora, a pre svega: ekonomskim mogućnostima društva, stanovništvom, raspoloživim zdravstvenim ustanovama, običajem i tradicijom. Zdravstvena politika Srbije svoje ciljeve realizuje Zakonom o zdravstvenom osiguranju iz 2016. godine, kojim je predviđeno obavezno i dobrovoljno zdravstveno osiguranje. Obavezno zdravstveno osiguranje razvija

²² „Zakon o sportu”, *Službeni glasnik RS*, br. 24/11 i 99/11. „Uredba o nacionalnim sportskim priznanjima i novčanim nagradama”, *Službeni glasnik RS*, br. 8/13, 7/15 i 22/2016.

²³ Relevantan sportski rezultat je osvajanje zlatne, srebrne ili bronzane medalje. „Uredba o nacionalnim sportskim priznanjima i novčanim nagradama”, *Službeni glasnik RS*, br. 22/2016, član. 2.

²⁴ „Publikacija Ministarstva zdravlja Srbije”, objavljena 2003. godine.

²⁵ „Zakon o zdravstvenom osiguranju”, *Službeni glasnik RS*, br. 10/2016, član 30.

se na načelima: obaveznosti, solidarnosti, javnosti, javnog interesa, unapređivanja kvaliteta i ekonomičnosti.

Finansijska podrška porodici sa decom

Porodica je predmet interesovanja svih grana politike, ali politika prema porodici, posebno podrške porodici sa decom polazi od osnovnih potreba porodice, dece i društva. Porodice, da obezbedi rastuće materijalne i druge troškove; dece, da zadovolji osnovne potrebe za pravilan psihofizički razvoj; društva, briga za ljudski resurs. Zbog toga je podrška porodici civilizacijsko dostignuće i civilizacijska potreba. Danas je podrška veoma prisutna u svim zemljama koje se suočavaju sa niskom stopom rađanja. U tom pogledu Srbija se suočava sa pretećom depopulacijom, te je naglasak na podršci porodici i rađanju u potpunosti opravdan. Ranija zakonska rešenja u svojoj formulaciji polazila su od zaštite, a najnovija od podrške. Zakonom usvojenim 2009, 2010, 2017. i 2018. godine regulisana je podrška porodice sa decom. Finansijska podrška porodici dodjeljuje se radi: poboljšanja uslova za zadovoljavanje osnovnih potreba dece; usklađivanje rada i roditeljstva; posebnog podsticaja i podrške roditeljima da ostvare željeni broj dece; poboljšanja materijalnog položaja porodica sa decom, porodica sa decom sa smetnjama u razvoju i invaliditetom i porodica sa decom bez roditeljskog staranja. Izvori finansiranja sadržaja iz ovog Zakona su doprinosi, a delom i porezi. Prava iz ovog Zakona su: naknada zarade tokom porodiljskog odsustva, odsustva sa rada u svrhu nege deteta i odsustva sa rada u svrhu posebne nege deteta; ostale naknade po osnovu rađanja i nege deteta i posebne nege deteta; roditeljski dodatak; dečji dodatak; naknada troškova boravka u predškolskoj ustanovi za decu bez roditeljskog staranja; naknada troškova boravka u predškolskoj ustanovi za decu sa smetnjama u razvoju i decu sa invaliditetom; naknada troškova boravka u predškolskoj ustanovi za decu korisnika novčane socijalne pomoći; regresiranje troškova boravka u predškolskoj ustanovi dece iz materijalno ugroženih porodica.²⁶

RAD I RADNI ODNOSI – PRAVA, OBAVEZE I ODGOVORNOSTI

Zakon o radu uređuje prava, obaveze i odgovornosti vezano za rad i radne odnose zaposlenih i poslodavca, i u osnovi polazi od ratifikovanih međunarodnih konvencija i naših iskustava u ovoj oblasti. U tom pogledu Zakon izričito zabranjuje diskriminaciju lica koja traže zaposlenje, kao i zaposlenih

²⁶ „Zakon o finansijskoj podršci porodici sa decom”, *Službeni glasnik RS*, br. 113/2017 i 50/2018, član 11. Više o tome pogledati: Natalija Perišić, *Socijalna sigurnost-pojava i programi*, Fakultet političkih nauka, Beograd 2016. godine, str. 173–175.

s obzirom na: pol, rođenje, jezik, rasu, boju kože, starost, trudnoću, zdravstveno stanje, invalidnost, nacionalnu pripadnost, veroispovest, bračni status, porodične obaveze, seksualno opredeljenje, političko ili drugo uverenje, socijalno poreklo, imovinsko stanje, članstvo u političkim organizacijama, sindikatima ili neko drugo lično svojstvo. Ovim zakonom obuhvaćeni su zaposleni na teritoriji Republike kod domaćeg ili stranog poslodavca i zaposleni koje poslodavac uputi na rad u inostranstvo. Odredbe ovog Zakona odnose se i na strane državljane koji rade kod poslodavaca na teritoriji Republike. Za ostvarivanje prava, obaveza i odgovornosti Zakon predviđa: kolektivni ugovor, pravilnik o radu i ugovor o radu kojima se bliže razrađuje i uređuje oblast rada u skladu sa Zakonom o radu.²⁷ Zakon o radu prati osnovni reformski kurs ka jačanju privatnog vlasništva i uvažavanja tržišne utakmice i interesa zaposlenih, što se prepoznaje kroz: obaveze kolektivnog dogovaranja, zaštite predstavnika sindikata, obavezne otpremnine, budžetske solidarnosti (Fond solidarnosti), informisanje, prekvalifikacije, dokvalifikacije, samozapošljavanje i druge mere za novo zapošljavanje, dvostepenu zakonsku proceduru u zaštiti radnika i dr.²⁸

LOKALNA SAMOUPRAVA

Lokalnu samoupravu ostvaruju građani na geografskom, ekonomskom i kulturnom prostoru, koji čini prirodnu i socijalnu celinu koja se sastoji od jednog ili više naseljenih mesta. Ovaj prostor sastoji se od ruralnog i urbanog područja smešten u opštine i gradove – jedinice lokalne samouprave. U ovim jedinicama građani sami ili preko svojih izabranih predstavnika i organa jedinice upravljaju poslovima od neposrednog, zajedničkog i opšteg interesa. Nadležnosti jedinice lokalne samouprave obuhvataju: zadovoljavanje potreba građana u oblasti prosvete, vaspitanja, obrazovanja, naučnog i istraživačkog rada, kulture, zdravstva, socijalne zaštite, dečje zaštite, sporta i fizičke kulture; obezbeđuje i ostvarivanje posebnih potreba osoba sa invaliditetom i zaštitu prava osetljivih grupa; staranje o zaštiti životne sredine, zaštiti od elementarnih i drugih nepogoda; zaštitu poljoprivrednog zemljišta i sprovođenje politike ruralnog razvoja; staranje i ostvarivanje ljudskih i manjinskih prava, rodnoj

²⁷ Dragoslav Kočović, *Socijalno osiguranje*, Fakultet političkih nauka, Beograd, 2005, str. 125. Zakon o radu, *Službeni glasnik RS*, br. 113/2017.

²⁸ Više o zakonskim rešenjima i reformskom značaju Zakona o radu (2001, 2005), pogledati: Natalija Perišić, *Socijalna sigurnost – pojmovi i programi*, Fakultet političkih nauka, Beograd, 2016, str. 153–156. „Zakon o radu”, *Službeni glasnik RS*, br. 113/2017.

ravnopravnosti i dr.²⁹ Ove nadležnosti su, nesumnjivo, od velikog značaja za život građana, zadovoljavanja svakodnevnih potreba i valjanog funkcionisanja društvene zajednice. U cilju podrške manje razvijenim lokalnim samoupravama predviđeno je ujednačavanje razvoja na osnovama solidarnog finansiranja jedinica lokalne samouprave od strane Republike. Sredstva se izdvajaju lokalnim samoupravama prema tačno utvrđenom koeficijentu i prema grupama. Prema koeficijentu sredstva se izdvajaju iz opšteg transfera gde je visina finansijskih sredstava određena prema: broju stanovnika; površini teritorije; broju odeljenja u osnovnom obrazovanju; broju objekata u osnovnom obrazovanju; broju odeljenja u srednjem obrazovanju; prema broju objekata u srednjem obrazovanju; prema broju dece obuhvaćene neposrednom dečjom zaštitom; prema broju objekata u dečjoj zaštiti. Prema stepenu razvijenosti jedinice lokalne samouprave razvrstane su u IV grupe kojima pripadaju sredstva prema tačno utvrđenim koeficijentima: IV grupa koeficijentat 1, ovoj grupi pripada 50% sredstava; III grupa koeficijent 0,9, ovoj grupi pripada 30% sredstava; II grupa koeficijentat 0,7, ovoj grupi pripada 10% sredstava; I grupa koeficijentat 0,5, ovoj grupi pripada 10% sredstava.³⁰ Izučavajući lokalnu samoupravu, organizaciju života i rada na ovom nivou Snežana Đorđević ističe značaj lokalne samouprave za društvenu zajednicu u celini. U teorijskim analizama Snežana Đorđević naglašava da se kroz lokalnu samoupravu najupečatljivije ispoljava karakter vlasti i stepen demokratske razvijenosti: „sistem lokalne samouprave u Srbiji je važan deo celokupnog sistema vlasti: indikator je postojanja i razvijenosti demokratije”.³¹

BIBLIOGRAFIJA

- [1] Đorđević, Snežana, *Renesansa lokalne vlasti – uporedni modeli*, FPN, Čigoja, Beograd, 2012.
- [2] Đorđević, Snežana, *Primena principa subsidijernosti u Srbiji*, FPN, Beograd, 2017.
- [3] Kočović, Dragoslav, *Socijalna politika*, Fakultet političkih nauka, Beograd, 2007.
- [4] Kočović, Dragoslav, *Socijalno osiguranje*, Fakultet političkih nauka, Beograd, 2005.
- [5] Lakićević, Dušan, *Socijalna politika*, Savremena administracija, Beograd, 1991.
- [6] Lakićević, Mira, *Socijalna politika*, Fakultet za specijalnu edukaciju i rehabilitaciju, Izdavački centar CIDD, Beograd, 2013.

---

²⁹ „Zakon o lokalnoj samoupravi”, *Službeni glasnik RS*, br. 47/2018.

³⁰ „Zakon o finansiranju lokalne samouprave”, *Službeni glasnik RS*, br. 96/2017.

³¹ Snežana Đorđević, *Renesansa lokalne vlasti – uporedni modeli*, FPN, Čigoja, Beograd, 2012, str. 373–409.

- [7] Matić, Milan, *Srpska politička tradicija*, Institut za političke studije, Beograd, 1998.
- [8] Perišić, Natalija, *Socijalna sigurnost – pojmovi i programi*, Fakultet političkih nauka, Beograd, 2016.
- [9] Popović, Mihailo, Ranković, Miodrag, *Teorije i problemi društvenog razvoja*, BIGZ, Beograd, 1981.
- [10] „Publikacija Ministarstva zdravlja Srbije”, objavljena 2003.
- [11] „Uredba o bližim uslovima i načinu dodele priznanja za vrhunski doprinos nacionalnoj kulturi, odnosno kulturi nacionalnih manjina”, *Službeni glasnik RS*, br. 36/2010.
- [12] „Uredba o nacionalnim sportskim priznanjima i novčanim nagradama”, *Službeni glasnik RS*, br. 22/2016.
- [13] „Uredba o nacionalnim sportskim priznanjima i novčanim nagradama”, *Službeni glasnik RS*, br. 8/13, 7/15 i 22/2016.
- [14] „Ustav Republike Srbije”, *Kancelarija za saradnju s medijima Vlade Republike Srbije*, Beograd, 2006.
- [15] „Zakon o radu”, *Službeni glasnik RS*, br.113/2017.
- [16] „Zakon o socijalnoj zaštiti”, *Službeni glasnik RS*, br. 24/2011.
- [17] „Zakon o finansiranju lokalne samouprave”, *Službeni glasnik RS*, br. 96/2017.
- [18] „Zakon o penzijskom i invalidskom osiguranju”, *Službeni glasnik RS*, br. 142/2014.
- [19] „Zakon o penzijskom i invalidskom osiguranju”, *Službeni glasnik RS*, br. 142/2014.
- [20] „Zakon o sportu”, *Službeni glasnik RS*, br. 24/11 i 99/11.
- [21] „Zakon o zdravstvenom osiguranju”, *Službeni glasnik RS*, br. 10/2016.
- [22] „Zakon o finansijskoj podršci porodici sa decom”, *Službeni glasnik RS*, br. 113/2017 i 50/2018.
- [23] „Zakon o lokalnoj samoupravi”, *Službeni glasnik RS*, br. 47/2018.
- [24] „Zakon o finansiranju lokalne samouprave”, *Službeni glasnik RS*, br. 96/2017.

Dragoslav Kočović

SOCIAL POLICY OF SERBIA

Abstract

In this paper we examine the social-political issues in Serbia since 2006 when it became an independent state. The independence of Serbia comes with a heavy legacy and present developments which affect the molding of social policy. In this context we looked at global and European political and security developments; political and security conditions within the country;

ownership, production and services; ideology, science; nation; customs, moral, religion, law and tradition. We processed the key questions of social policy which determine the standard of living and social well-being of each individual, group and society as a whole: inhabitancy, employment, income, education and medical care. Within the concept and design of social policy and implementation of social-political content, social legislation is vital. In every organized social community, law is the instrument of goal realization keeping the community tight. Within the corpus of legal acts ensuring the functioning of society, social legislation is the most valuable for social policy, which is the reason behind highlighting it in this paper.

Key words:

social, policy, legislation, inhabitancy, education, income, medical care.